

УДК 378.094.091.313:78

О. Гаврилюк, Вінниця, Україна / O. Gavrilyuk, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: gavrilyuk.oksanochka@mail.ru**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ**

Анотація. В статті розглянуто проблему творчого підходу у викладанні музично-теоретичних дисциплін у педагогічних коледжах. Розкрито важливість оновлення навчально-методичного забезпечення музично-теоретичних курсів як гармонія і сольфеджіо. Розкрито значення творчої діяльності у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва та роль музично-теоретичних дисциплін у формуванні компетентного фахівця. Висвітлено специфіку, різноманітні методи, підходи та завдання, поставленні у викладанні даних дисциплін. Детально розглянуто міждисциплінарні зв'язки між музично-теоретичними та іншими спеціальними музичними дисциплінами, зокрема основним музичним інструментом (фортепіано). Широко розглянуто основні види навичок, які слід розвивати в результаті опанування даними дисциплінами та принципи, які використовуються для професійного навчання майбутнього спеціаліста. Звертається увага на сучасні технології навчання. Обґрунтовано теоретично-практичний досвід іноземних музичних закладів та сучасні форми роботи на заняттях із гармонії та сольфеджіо. Проаналізовано сучасні форми та методи викладання дисциплін для оптимізації творчого процесу в педагогічному коледжі та його значення у професійній підготовці майбутнього вчителя музики. Детально розглянуто значення інтернет-технологій у творчій діяльності студентів на дисциплінах гармонії та сольфеджіо, а також розкрито практичний досвід та запропоновано новий підхід викладання занять циклу у застосуванні проектної технології «веб-квест».

Ключові слова: музично-теоретичні дисципліни, творча діяльність, студенти педагогічного коледжу.

Methodical aspects of organization the creative activity on the lessons of musical-theoretical disciplines in the pedagogical colleges

Annotation. In the article the problem of creativity in teaching music and theoretical subjects in teacher training colleges is examined. The importance of updating teaching of music and theoretical courses as harmony and ear training is revealed. The importance of creativity in the professional training of future teachers of music and the role of music and theoretical subjects in the formation of a competent specialist is revealed. The specific, different methods, approaches and objectives, mooring in teaching these subjects are highlighted. The interdisciplinary connections between music theory and other special musical disciplines, including basic musical instrument (piano) are detailed reviewed. The main types of skills that should be developed as a result of capture these subjects and principles that are used for professional training of future specialists are widely examined. The attention to modern educational technologies are paid. Theoretical and practical experience of foreign music schools and modern forms of work in the classroom with harmony and ear training are proved. Modern forms and methods of teaching disciplines for optimizing the creative process in pedagogical college and its importance in the training of future teachers of music are analyzed. The importance of Internet technologies in the creative activity of students in the disciplines of harmony and ear training is detailed examined, and also, the practical experience is revealed and a new approach of teaching lessons in applying project cycle technology «Web quest» is offered.

Key words: musical-theoretical disciplines, creative activity, students of pedagogical college.

Постановка проблеми. В наш час перед системою музичної професійної освіти постає нагальна проблема у оновленому навчально-методичному забезпеченні викладання предметів музично-теоретичного циклу. В зв'язку із інноваційними прогресивними процесами в освіті та в потребі активних їх застосувань виникає необхідність розв'язувати ряд завдань, пов'язаних із сучасними підходами та прийомами викладання теоретичних дисциплін для удосконалення професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Студенти музично-педагогічного відділення педагогічного коледжу вступають як правило зі слабкою музичною підготовкою, а у майбутній професійній діяльності мають оволодіти засобами музичного мистецтва, мати удосконалений музичний слух та здібності, володіти грою на інструменті і т. п. пошук творчих підходів у викладанні циклу музично-теоретичних дисциплін постає однією з важливих та

актуальних проблем сучасної освіти.

Аналіз попередніх джерел. Чимало уваги в наш час приділяється проблемам музично-педагогічної освіти у професійній підготовці майбутнього фахівця. В сучасній музичній педагогіці дослідженнями професійної підготовки вчителів музичного мистецтва висвітлені у працях науковців Л. Масол, С. Ничкало, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, В. Шацької, питаннями викладання музично-теоретичних дисциплін займалися науковці Л. Арчажнікова, А. Назаров, І. Одиноква, Л. Якушина, які наголошували про необхідність створення педагогічних умов для міцного засвоєння цих предметів та якісного використання даних знань у майбутній практичній діяльності.

Метою статті є висвітлення методичних аспектів організації творчої діяльності на заняттях музично-теоретичних дисциплін.

Основний зміст статті. Майже для кожного студента, особливо без попередньої музичної

підготовки оволодіння поставленими завданнями курсу музично-теоретичних дисциплін є досить складним процесом і стикаючись з першою невдачею у молоді зникає інтерес до розуміння та засвоєння таких необхідних музичних навиків. В зв'язку із цим сучасні методи викладання сольфеджіо повинні бути направлені перш за все на поборення подібних труднощів.

В навчальному процесі викладання дисциплін музично-теоретичного циклу існує своя специфіка та неординарні підходи.

Так, науковець Віталій Іванович Газінський зазначає, що всі музичні дисципліни у ВНЗ пов'язані з виконавською діяльністю, а тому завдяки своїй специфіці їх викладання є творчим процесом. Якщо ми читаємо лекції на музично-педагогічному відділенні – така робота точніше буде називатися лекційно-творчою [1, с. 6].

Візьмемо для прикладу дисципліну «Гармонія», спрямовану на вивчення акордових структур, їх побудову, послідовності та взаємодії у ладо-тональностях. Крім практичних робіт студентам подається звичайно теоретичний матеріал з точки зору історії (як розвивалася дана теоретична наука, який стиль використовували відомі композитори у написанні своїх творів), таким чином, студенти спочатку знайомляться, а потім поглиблюють свої знання з теми «Гармонічний аналіз» та мають змогу проаналізувати класичний твір, який виконують на індивідуальній дисциплінах на їх вибір, заохочуються бажання зробити гармонічний аналіз сучасних, класичних та дитячих творів, що є необхідним у практичній діяльності майбутнього спеціаліста. Завданням викладача в даному аспекті в першу чергу є розвиток у студентів «безумовного рефлексу» в осмисленні та аналізі музичного твору у їх подальшій діяльності та на заняттях індивідуальних та інших спеціальних дисциплінах. Тобто таким чином здійснюються міждисциплінарні зв'язки з елементарною теорією музики, сольфеджіо, аналізом музичних творів, хорознавством, світовою музичною літературою, українською музичною літературою, основним та додатковим музичним інструментом – фортепіано.

Завдання гармонії з точки зору творчого підходу, це цілеспрямоване, систематичне засвоєння всіх її закономірностей, розвиток практичних навичок гармонізації мелодії та басового голосу, що дасть можливість допомогти студентам набути навички підбирання акомпанементу до знайомих мелодій, активізувати творчу фантазію, залучаючи їх до створення п'єс у простих формах пісенно-танцювального та маршового характеру, гармонізувати, робити переклади дитячих творів для вокальних ансамблів, хорових колективів і т.ін.

Таким чином, природно виникає питання про необхідність встановлення постійного зв'язку між курсами «Сольфеджіо» і «Гармонії». У зв'язку з цим

календарно-тематичний план з «Сольфеджіо» повинен будуватися з опорою на матеріал, досліджуваний у курсі «Гармонія». Так, для співу можливо підбирати частину багатоголосних номерів, які за своєю гармонічною структурою випереджають вивчення чергової теми з курсу «Гармонія». Це створює свого роду ефект випереджального розвитку і викликає інтерес до змісту занять з гармонії. Також часто практикується гра власного гармонічного супроводу при співі одноголосної мелодії. Це сприяє розвитку навичок акомпанування, і в той же час удосконалює уміння гармонізувати мелодію і грати гармонічну схему акомпанементу, тобто допомагає практично закріпити теоретичні знання, отриманні на уроках гармонії. А таку форму роботи на уроках сольфеджіо, як слуховий аналіз, взагалі можливо планувати в прямій залежності від проходження матеріалу з гармонії. Тобто, все, що вивчається на уроках з гармонії повинно перетворюватися на матеріал для слухового аналізу на заняттях з сольфеджіо.

Та перш, ніж приступити до вивчення гармонії, вміння робити гармонічні послідовності та гармонічний аналіз студентам слід вміти аналізувати мелодичні приклади на заняттях з сольфеджіо. Тут можна використати такі форми роботи як лекції-співбесіди, що являють собою зокрема попереднє аналізування вправи для подальшого сольфеджування (це визначення тональності, форми твору, цезури, розмір, особливості ритму, стрибки на які інтервали використовуються у вправі, ладова належність уривку і т.п.).

В традиційному викладанні дисципліни «сольфеджіо» існують чотири основні форми роботи на заняттях: 1) інтонаційно-слухові вправи; 2) аналізування почутої музики, окремих її елементів; 3) спів по нотах напам'ять вивчених творів та читання з листа; 4) музичний диктант, запис щойно почутої музики або з пам'яті.

На заняттях музично-теоретичного циклу найчастіше використовуються такі методи навчання як словесно-інформаційні, словесно-наочні та словесно-практичні методи, причому перевага надається останньому.

На заняттях з сольфеджіо розвиваються основні види навичок: сенсорні (сприйняття звучання), рухові (координація рухів у різних ритмах, керування голосовими зв'язками), мисленнєві (слуховий аналіз), поведінські (ансамблеве виконання) [5, с.56].

Сучасний науковець О. Пешкова вказувала, що викладання предмету стане більш осмисленим та усвідомленим, якщо будуть реалізовуватися міжпредметні зв'язки та в організації самостійної творчої роботи вихованців у музично-художній творчості та імпровізації [6, с. 18]

Для професійного навчання майбутнього спеціаліста педагогічного коледжу як творчої

особистості перш за все слід використовувати головні принципи *послідовності та систематичності* (про важливість застосування даного принципу навчання у музичних закладах освіти у своїх дослідженнях зауважував Ю. Полянський [7, с. 12]), *доступності та свідомості, поетапність у викладанні, чітке виконання поставленої цілі* кожного заняття дасть фундамент розвитку особливих якостей слуху.

Схиляючись до психологічної характеристики підліткового віку студентів педагогічного коледжу слід зауважити, що процес творчості сприяє самореалізації студентів, зняття емоційної напруги, прагнення до самоствердження, дана вікова категорія характеризується наполегливістю та чутливістю.

Тому всі сучасні методи, при всій їх відмінності, спрямовані на розвиток інтелектуально-творчої особистості. Серед сучасних технологій можна виділити: креативне навчання, проблемне, особистісно-орієнтоване, контекстне, модульне, віртуальне та ін. Всі ці моделі мають відношення до інноваційного процесу в педагогіці.

Серед нових моделей навчання найбільш повно відповідає специфіці музики проблемно-творчий метод, який синтезував проблемне і креативне навчання.

Сьогодні систему творчих завдань створено у Франції та Італії, на основі мелодії та ритму вони пов'язані з вокально-інтонаційними вправами, сюди входять такі форми роботи на заняттях як прослуховування та спів гам, секвенцій, мелодичних прикладів із диригуванням, спів за записом, гра на інструменті та подібні творчі завдання які мають здебільше традиційний характер.

Беручи до уваги досвід *французької музичної школи*, то основними формами викладання сольфеджіо там є читання з листа та «стеннографічний запис» диктантів, у *німецькій школі* – основна увага надається формуванню акордово-тембрового мислення при виконанні вправ [3].

Із останніх досліджень та надбань в даній галузі слід звернутися до праць М. Карасьової (доктора мистецтвознавства, професора Московської консерваторії) «Сольфеджіо – психотехніка розвитку музичного слуху», яка у своїх працях зверталася до *психотехніки* у викладанні курсу та вказувала, що одне із призначень музичного мистецтва є розвиток музичного слуху, що є інструментом для самовдосконалення аудіальної системи людини [5, с. 8].

Використання наочного матеріалу дає змогу створити кожному студенту власний «психологічний словник інтонаційного слуху», використання на перший погляд простих прийомів (картки із зображенням клавіатури, ступенів, рухомих нот) забезпечить систематичний розвиток необхідних вмій та створюється міцна система слухосприйняття [4].

Спрямовуючи діяльність студентів на формування у них творчих здібностей на заняттях з даної дисципліни слід широко використовувати інтонаційні вправи, сольфеджування одноголосних і багатоголосних пісень та фрагментів творів (з цифровкою, з акомпанементом), романсів та уривків з опер, музичний диктант, слуховий аналіз, інші можливі творчі завдання із поступовим ускладненням матеріалу.

Відомі автори підручників з «Сольфеджіо» (Б. Калмиков і Г. Фрідкін, Н. Баєва і Т. Зебряк, О. Давидова, С. Запорожець, В. Фліс і Я. Якуб'як) майже не зверталися до підбору матеріалу на основі дитячої музики, а тому на сучасному етапі досить актуальним є використання дитячих пісень, творів сучасних композиторів, сучасної естрадної музики різних стилів з характерними мелодичними, ритмічними і фактурними особливостями.

Сьогодні вчені різних країн намагаються розвивати музичний слух засобами новітніх технологій – (Г. Тараєва) [3, с. 74-96] та засобами народної музики (в наш час почали випускатися підручники з сольфеджіо на основі української народної музики).

Щодо методики викладання слід навести приклад застосування методу зорового сприйняття музичної графіки, здатністю за допомогою комп'ютера по слуху записувати почуту музику вченої Хелен Хайнер яка зазначала, що читання нот – не розшифровка тексту, а підсвідоме сприйняття поглядом всього текстового малюнку, тому, що читання літературного тексту є однолінійним, а музичного – багатолінійним. Тренувати такий зір потрібно починати із початкового етапу навчання.

Зараз все більше зручніше стало розвинути музичний слух за допомогою різноманітних комп'ютерних програм. Сучасний науковець І. Товпич наголошує на тому, що «...необхідно удосконалювати технології навчання музичним дисциплінам, створювати музичні програми, які дозволили б гнучко і різнобічно використовувати багатий педагогічний інструментарій традиційного навчання музиці і безмежні можливості комп'ютера». Інтернет-технології в когнітивних процесах значно підвищують ефективність сприйняття великого об'єму інформації за рахунок доступності, яскравості та наочності представлення матеріалу в різноманітних формах. Такі ресурси можуть буди невід'ємною частиною дистанційного навчання (наприклад у супроводженні та організації виконання домашніх завдань). Використання комп'ютера та електронних посібників являється ефективним засобом економії часу, адже засновані на інтеграції різноманітних форм діяльності, суттєво активізують музичний слух та музичне мислення. Сьогодні існує велика кількість комп'ютерних навчальних програм та тренажерів, націлених на різносторонній розвиток музичної грамоти, слуху, мислення, наприклад програма «Note

Trainer» формує у початківців навик читання нот. Програма «Musical Examenator» націлена на розвиток звуковистого мелодичного слуху та розвиває музичну пам'ять одночасно з орієнтацією на клавіатурі. Тут є вправи на вміння слухати інтервали в ладу та поза ладом, розвиваючи тим самим відносний мелодичний слух.

У 2010 році з'явився Internet-ресурс Theta Music Trainer (Токіо, Японія PRWEB). Являє собою каталог музичних ігор та тренажерів з сольфеджіо і не тільки (теорія та практика). Складається із більше 35 ігор з більше ніж 700 рівнями. Діляться на чотири категорії: мелодія, гармонія, ритм та звук. Кожна гра складається із дванадцяти рівнів складності. Викладач, який реєструється може додати до свого аканту будь-яку кількість студентів, що дає можливість контролювати хід учбового процесу, темп та якість навчання, дивлячись на статистику. Але це звичайно виступає як доповнення в розвитку музичного мислення та слуху, таким чином на заняттях більше часу можна відвести на реалізацію творчого потенціалу студентів.

Музичне мислення – показник розвитку особистості в цілому, виступає як відображення тої чи іншої дійсності засобами узагальнених музичних образів, підтверджено історичними змінами, а тонкий слух музиканта виховується в процесі засвоєння музики в її історичній еволюції. В цьому аспекті головною дисципліною виступає сольфеджіо. Ще одна проблема пов'язана з тим, що в уявленні студентів сольфеджіо не пов'язане з основною діяльністю студентів – виконавською, але підвищення рівня засвоєння музично-теоретичними знаннями значно підвищить рівень розвитку основного інструменту музиканта – слуху, адже розвиває здатність мислити елементами музичної мови та являється ключем до художнього пізнання музичного твору. Якщо слуху відома музична мова, то буде зрозумілим і музичний текст.

Нами продовжується вивчення останніх досліджень у викладанні теоретичних дисциплін. Так наразі вивчається метод створення й аналізу матриць, так званий «матричний аналіз», розроблений викладачем московської музично-теоретичної школи І. Істомінін. Його теоретична установка націлена на осмислення комплексності музично-виражальних засобів, що використані в кожному окремому творі. Це допомагає синтезувати знання по базовим музично-теоретичним дисциплінам.

Для засвоєння та закріплення пройденого матеріалу є безліч форм роботи на занятті, які студенти виконують із задоволенням.

Слід відмітити низку найбільш популярних ігор: продовжити ритмічний малюнок, вставити мелодію за заданим ритмом, розгадати ребус, вгадати мелодію за заданими варіантами, віднайти необхідний (загублений інтервал) і т. ін. – розвиває точність слухового сприйняття, швидкість реакції,

пам'ять і почуття форми.

Наприклад, студентами при вивченні теми «Ритм» було запропоновано новий підхід у вивченні даної теми використовуючи проектну технологію «Веб-квест». (Веб – квест – це сайт в Інтернеті, з яким працюють студенти, виконуючи те чи інше поставлене завдання. Розробляються такі програми для максимальної інтеграції інтернет-ресурсів в різноманітні навчальні предмети на різних рівнях навчання.) Весь теоретичний матеріал було самостійно вивчено студентами та підготовлено ними творчу презентацію. Студенти розділилися на 3 групи «Теоретики», «Історики» та «Сучасники», їм було поставлено завдання: «теоретики» шукали теоретичний матеріал про ритм, його суть та особливості, «історикам» віднайти матеріал як виник та розвивався ритм, «сучасникам» – які ритми поширені в сучасних стилях музики. Особливість подання матеріалу – у творчому підході. Студентам необхідно було подати матеріал так, щоб це було креативно, цікаво та лаконічно. Для всіх було подано і практичне завдання – презентація проекту у виконавській творчій діяльності, кожна група намагалась створити свій ритмічний ансамбль, використовуючи різні тембральні елементи для урізноманітнення ритмічного остинато. Це стало приводом для творчого аранжування студентів також у вигляді різних звучних жестів. При всій простоті подібних завдань така діяльність розвиває сам імпульс до творчості, а це є запорукою успішного імпровізаційного музикування надалі. Така проектна діяльність проходить на високому емоційному рівні, пожвавлює заняття, займає невеликий проміжок часу при охопленні великого об'єму інформації та практичної діяльності на занятті. Це приваблює студентів до дисципліни, уникає повторюваності, що притаманне специфіці цієї дисципліни.

Отже чим різноманітніші творчі прийоми, тим ширше кругозір майбутніх вчителів музики та музичних керівників, тим вільніше вони зможуть користуватися отриманими знаннями та навичками в практичній діяльності.

Важливим також є закріплення отриманих знань на заняттях з індивідуальних дисциплін.

Висновки. Багатогранність такої дисципліни як «сольфеджіо» дозволяє використовувати найрізноманітніші методи та прийоми, на основі вже набутого професійного досвіду, але приділяючи основну увагу створенню власного підходу задля забезпечення гармонійного розвитку особистості майбутнього фахівця.

Для осучаснення викладання музично-теоретичних дисциплін необхідне спеціалізоване оснащення аудиторій, із демонстраційною клавіатурою, електромузичними інструментами та подібними засобами, наголошує сучасний науковець А. Горемичкін [2, с. 46].

Творчу діяльність на заняттях з сольфеджіо ми

вбачаємо у прояві студентських ідей, пошуків, варіантності завдань, активності та ініціативності, активність уяви та інтуїції, самостійність у творчому пошуку. Звичайно це можливо за наявності певного фундаменту знань, вмінні оперативно аналізувати.

Розвиток слухової уваги, реакції та швидкості, музичної пам'яті поряд з творчим мисленням,

сприйманням та уявою – все те, що складає музичність та талановитість майбутнього спеціаліста. А тому задля забезпечення якісної професійної підготовки майбутнього спеціаліста необхідно створити нові умови у підходах викладання, обов'язково спираючись на традиційні дослідження та бути у постійному творчому пошуку.

Література:

1. Газінський В.І. Специфіка лекційно-творчої роботи на музично-педагогічному факультеті // Матеріали звітної наукової конференції викладачів та студентів музично-педагогічного факультету. – Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2000. – С. 6-7.
2. Еремкин А. И. Система межпредметных связей в высшей школе: Аспект подготовки учителя : монография / Еремкин Анатолий Ильич. – Х. : Вища школа, 1984. – 151 с.
3. Как преподавать сольфеджио в XXI веке: Сб. статей / Сост. О. Берак, М. Карасева. – М. : Издательский дом «Классика – XXI», 2009. – С. 74-96
4. Кирнарская Д. К. Психология специальных способностей. Музыкальные способности / Д. К. Кирнарская. – М. : Таланты-XXI век, 2004. – 496 с.
5. Карасева М. Сольфеджио – психотехника развития музыкального слуха / М. Карасева. – М. : Композитор, 2002. - 376 с.
6. Пешкова В. Е. Теория и методика музыкального образования в начальных классах : учебное пособие / Пешкова Валентина Евгеньевна. - Майкоп, 2010. – 83 с.
7. Полянский Ю. А. Учебный процесс как система / Ю. А. Полянский. // Актуальные проблемы музыкального образования. – К, 1986. – С. 11-19.